

düşbed

DİCLE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
ISSN: 1308-6219 Ekim 2020 YIL-12 Sayı 25

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date

27. 05. 2020

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

19.10.2020

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Uğurlu ARSLAN

Dicle Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
mustafaugurlum@gmail.com

NAZMÎZÂDE HÜSEYİN MURTAZÂ'NIN KASİDE-İ FEREZDAK ŞERHİ

Öz

Emevîler devrinde klasik üslubu devam ettiren üç büyük hiciv şairinden birisi Ebû Firas Hemmâm b. Gâlib b. Sa'saa et-Temîmî'dir (Ferezdak). Emevîlerle olan yakın ilişkisine rağmen Ferezdak'ın, kalbinde Ehl-i beyte karşı duyduğu derin sevgi, dördüncü imam Zeynelâbidin'i övdüğü meşhur kasidesi ile zirve noktaya ulaşmıştır. Ferezdak'ın hapse atılmasına sebep olan bu meşhur kaside, Nazmîzâde Hüseyin Murtazâ Efendi tarafından şerh edilmiştir. Klasik şerh geleneğine bağlı kalınarak kaleme alınan eserde şârih, kasideyi şerh ederken sarf ve nahiv ilmine olan vukûfiyetini, Kur'an ve hadis ilmindeki derinliğini okuyucusuna hissettirmiştir. Bu çalışmada, Ferezdak'ın Arapça kasidesinin okunuş ve tercümeleleri dipnotlarla verilmiş, Nazmîzade'nin şerhi ise muhteva açısından tetkik edilmiş ve transkripsiyon harflerine aktarılarak çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dîvân Şiiri, şerh, kaside, Ferezdak, Nazmîzâde Hüseyin, Ferezdak Şerhi.

THE ANNOTATION OF KASİDE-İ FEREZDAK OF NAZMÎZÂDE HÜSEYİN MURTAZÂ

Abstract

One of the three great satire poets, who continued the classical style in the Umayyad Period, was Abu Firas Hemmam b. Galib b. Sa isaa et-Temîmî (Ferezdak). In spite of his close relationship with the Umayyads, the deep love of Ferezdak for the Ehl-i Beyt in his heart reached its peak in the eulogium, in which he praised the fourth imam Zeynelabidin. This famous eulogium, which caused Ferezdak to be imprisoned, was annotated by Nazmîzâde Hüseyin Murtazâ Efendi, who had attracted the attention of science authorities through his translations made from Arabic and Persian. In the said study, which was written by adhering to the tradition of classical annotation, the commentator, while annotating the eulogium, made his readers feel his knowledge in the fields of grammar and syntax, and his profoundness in the knowledge of Qur'an and hadith. In this study, the pronunciation and translations of Ferezdak's Arabic eulogium are given in footnotes, and the annotation of Nazmîzade has been examined in terms of its content and it has been transferred to transcription letters and added to the end of the study.

Keywords: Divan poetry, annotation, eulogium, Ferezdak, Nazmîzâde Hüseyin, Ferezdak Annotation.

Giriş

Kasîde; kastetmek, niyet etmek, yaklaşmak gibi anlamları içine alan ve *kasada* kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Arap şiirinde başlıca iki nazım şekli vardır: Bunlardan birisi recez, diğeri ise kasîdedir. Recez; irticalen söylendiği için son dönemlerde yok denecek kadar az örneği kalmış, kasîde ise günümüze kadar önemini korumayı başarmıştır.¹ İslamiyetten önce sosyal hayatta şiirin hayatî bir yeri bulunmaktadır. Cahiliyye döneminde birbirleriyle savaşan kabileler için şiir, sadece sanat zevkini tatmin etmekle kalmamış aynı zamanda kabilelerin tarihini, iyi ve kötü anlarını, zafer ve yenilgilerini, övünülecek meziyetlerini, yerilecek kusurlarını ve günlük yaşamlarını içeren psikolojik bir savaş aracı olarak da kullanılmıştır. İslamiyetin kabulüyle birlikte şiir ve kasîdelerin sayısında ilk zamanlarda ciddi bir azalmanın olduğu görülmektedir. “*Bunun sebebi, İslam döneminin ilk şairlerinin, cahiliye dönemi şairlerinin aksine, Kur'an-ı Kerim'in içeriğinden ve belağatından etkilenmiş olmalarıdır. Bunun en açık örneğini hicretin ilk yıllarında Müslüman olan Hz. peygamberin şairlerinden Hassan b. Sabit'in divanında görmek mümkündür*” (Çınar, 2006:203). Emevîler dönemine bakıldığında hicretin 41. yılında Şam'da bağımsız bir devlet kuran Ebû Süfyan'ın vefatından sonra seslerini pek fazla duyuramayan şairler bu fırsattan yararlanmış ve halifeleri parlak kasîdelerle övmüş, muhalifleri ise keskin bir dille yermeye başlamışlardır. Böylece şiirin revaçta olduğu o yıllarda Hıristiyan asıllı Ahtal (ö.90/708), Ferez dak (ö.110/728), övgü ve yergi kasîdeleriyle şöhret bulan Cerîr (ö.111/729) gibi pek çok kasîde şairi yetişmiş ve kasîde yeniden parlak bir sürece girmiştir.²

Emevîler devrinde klasik üslubu devam ettiren üç büyük hiciv şairinden birisi olan Ferez dak, şairi bol bir muhitte bir bedevî genci gibi yetişerek küçük yaşta şiire başlamış, on beş yaşında iken babası Ferez dak'ı Basra'ya götürerek Hz. Ali'nin huzurunda şiirlerini okumasını sağlamıştır. Hz. Ali, duygu ve düşüncesinin gelişip zenginleşmesi için ona Kur'an öğretilmesini tavsiye etmiştir. Bu ziyaretin şair üzerinde önemli etkisi olduğu ve şiirlerinde görülen Ehl-i beyt sevgisinin buradan geldiği anlaşılmaktadır. Ferez dak'ın yaşadığı asırda Basra önemli bir ilim ve kültür merkezidir ve hicve çok fazla önem verilmektedir. Ferez dak da sanata hicvin kapısından girmiş, hicivlerinde hasımlarını acı bir dille eleştirmiştir. Farklı nazım şekilleri ile de şiirler kaleme alan şairin şiirlerinin en başarılı örnekleri fahiye, medhiye ve hicviyelerden müteşekkildir (Ergin, 1995 :374-375).

Emevî şairlerinden olan Ferez dak ve Cerîr arasında cereyan eden nâkizaların sadece rakip şairin birbirlerini hicvetmesi ile sınırlı kalmamış, ikisi de şiirlerinde, yaşadıkları devrin sosyal ve tarihi özelliklerini yansıtmış, şiirlerinde yaşadıkları döneme ait çok güzel tasvirler barındırmışlardır. Ferez dak'ın kasîdeleri arasında en meşhur olanı, içinde Abdülmelik b. Mervan'ı da methettiği 125 beyitten meydana gelen, bir nesible başlayan ve çok başarılı medih, fahr ve hiciv örnekleri ihtiva eden kasîdesidir. Diğer önemli kasîdesi ise çalışmamızın da ana temasını ihtiva eden İmam Zeynelâbidin'i övdüğü meşhur kasîdesidir. Bu kasîdeye öfkelenen Hişam b. Abdülmelik Ferez dak'ı Mekke ile Medine arasında hapsedirmiş, ancak kendisini hicveden bir kasîde nazmettiğini öğrenince hicvinden korkarak onu serbest bıraktırmıştır. Ferez dak'ın kendisine mahsus bir üslubunun olduğu görülmektedir. Onun şiirlerini şerh edenlerin aynı şiir üzerindeki farklı yorumları, şiirlerindeki anlam derinliğini göstermesi açısından ehemmiyet arz etmektedir. Şiirlerinde, teşbih, mecaz, kinaye gibi sanatları ustaca kullanmış, ifadelerinde îcâzı tercih etmiş ve nadir kelimeleri başarıyla kullanmıştır. Şiirindeki dinî unsurlar ve ifadeler, özlü sözler ve rivayetler onun geniş bilgiye ve engin bir kültüre sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim Yunus b. Habîb, “Ferez dak'ın şiiri olmasaydı Arapça'nın üçte biri giderdi” demiştir. Cerîr, oğlu İkrime'ye en büyük şairin Cahiliye devrinde Zühayr b. Ebü Sülma, İslâmî dönemde ise Ferez dak olduğunu söylemiştir (Ergin, 1995 :374-375).

¹ Detaylı bilgi için bk. Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı*, DİA, C.4, s. 384-427, 1994; Yaşar Aydemir, *Kasidede Muhteva Unsurları*, Gazi Üniversitesi-Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, C.I, Ankara, 1996, s. 137-159; Hatice Aynur, Müjgan Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım, *Kasîdeye Medhiye (biçim, işlev ve muhtevaya dair tespitler)* Klasik Yayınları, İstanbul, 2013; Mehmet Çavuşoğlu, *Türk Dili Aylık Dil Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı, Kasîde Maddesi*, sayı: 415-416-417 Temmuz- Ağustos- Eylül, Ankara, 1986, s. 20; Mustafa Çınar, *Kasîde Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi*, Ekev Akademi Dercisi Yıl: 10 Sayı: 27, s. 203-222 (Bahar 2006).

² Bk. Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. I, s. 188-189, Ankara, 1988.

1. Nazmîzâde Hüseyin Murtazâ ve Kasîde-i Ferezdak Şerhi

Nazmîzâde Hüseyin Murtazâ, Bağdat'ta doğmuş, eğitimini burada tamamlamış ve hayatının büyük bir kısmını burada geçirmiş, Bağdat'ta vefat etmiştir. Nazmîzâde, *Gülşen-i Şuarâ*'nın müellifi olan Ahdî'nin torunudur. Adını babasının Nazmî mahlasını kullanmasından dolayı almıştır. Hayatı hakkında kaynaklarda pek az bilgi verilen Nazmîzâde, Bağdat valilerinin hizmetinde çalışmış, Bağdat hazinesinde rûznâmçe halifelğine kadar yükselmiştir. Edebiyat tarihimiz açısından tercüme ve şerh konusunda önemli bir yere sahip olan Nazmîzâde, Tezkire, siyer, lügat ve çeşitli şerhler kaleme almış, *Murtazâ* mahlasıyla şiirler yazmıştır (Özcan, 2006: 461; Avcı, 1992: 245; Büküm, 2017: 18). Sâlim; şair tezkirelerinde Nazmîzâde'nin adına sıklıkla rastlanılmamasını, onun İstanbul'a uzak bir yerde yaşamış olmasına ve bundan dolayı bütün eserlerinin payitahta ulaşmamasına bağlamıştır (Sâlim, 1315: 620).

Telif ve tercüme konusunda önemli bir yere sahip olan Nazmîzâde, manzum ve mensur pek çok eser kaleme almış, Bağdat valisinin isteği ile Kâbusnâme çevirisi yapmıştır. Nazmîzâde'nin çeşitli konularda yazdığı eserleri şunlardır: Tezkire-i Evliyâ-i Bağdâd (Câmi'ul-Envâr fi Menâkibi'l-Ahyâr) 2. Dîvan 3.Gülşen-i Hulefâ 4.Devhatü'l-Vüzerâ 5. Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl 6. Risâle fi Rub'i Düstûri'l-Müceyyeb 7. Hey'et-i Seniyye Tercümesi (Tercüme-i Hey'eti'l-İslâmiyye) 8. Zeyl-i Siyer-i Nâbî (Zeyl-i Dürretü't-tâc fi sîreti sâhibi'l-mî'râc) 9. Kenzü'l-İrfân Tercümesi 10. Tercüme-i Târîh-i Timur (Târîh-i Timurlenk, Timur-nâme) 11. Tercüme-i Tuyûr-ı Cârîha ve Zavâri-yi Sâide 12. Tercüme-i Kitâb-ı Fezâili'l-Hayl 13. Tercüme-i Kâbûs-nâme 14. Münşeât-ı Nazmîzâde 15. Şerh-i Şevâhid-i Muğni'l-Lebîb 16. Şerh-i Lugat-ı Târîh-i Vassâf (Tercüme-i Târîh-i Vassâf) 17. Şerhü Tecziyeti'l-Emsâr ve Tecziyeti'l-Âsâr 18. Şerh-i Kasîde-i Ferezdak.

Nazmîzâde'nin Şerh-i Kasîde-i Ferezdak adlı eseri Süleymaniye Kütüphanesi, Hacıbeşirağa No:542'de kayıtlıdır.³ Eser, baştaki metne dahil olmayan kayıtlarının bulunduğu 3 varak çıkarılırsa toplam 69 varaktır. Ancak bu eserin 1b-12b arasındaki yapraklar Ferezdak kasîdesinin şerhi, sonraki varaklar ise çeşitli gazvelerin muhtasar olarak anlatıldığı kısımlardır. Eserin 1b-2b sayfaları cetvelli ve yaldızlı, diğer sayfalar kırmızı mürekkeple çizilmiş cetvellidir. Eser genellikle 19 satır olarak yazılmış ve Arapça beyitler kırmızı mürekkep, mensur kısımlar ise siyah mürekkeple kaleme alınmıştır. Şerh-i Kasîde-i Ferezdak, besmele, hamdele ve salvele ile başlamaktadır. Daha sonra metinde, mukaddime mahiyetinde eserin telif sebebi ve kasîdenin yazılma sürecine dair bazı bilgiler yer almaktadır.

Nazmîzâde, meşhur kasîdeyi faydalı olmak için Türkçe'ye tercüme edip şerh ettiğini, eserinin sonunda ise siyer ve tarih kitaplarında da zikredilen Müslümanların müşriklerle yapmış olduğu çeşitli gazalar hakkında muhtasar bilgilere yer verdiğini ifade etmektedir. “. Kaşîde-i meşhûre'yi bu fakîr-i dil-sâde Hüseyin Eş-şehîr Nazmîzâde ta'mim-i fâ'ide-i kaşîdiyle zebân-ı ırsî -bend-i Türkî'de 'alâ vechi'l-'icâz şerh idüp...”(1b)

Nazmîzâde, eserinde Ferezdak'ın zikredilen kasîdeyi, nerede ve ne için kaleme aldığını da nakletmektedir. Hişam, hac vazifesini ifa ederken tavaf esnasında istilâm-ı hacere geldiğinde ansızın İmam Zeynelâbidin'i görür. Orada bulunanlar imama, Ehl-i beyten olması münasebetiyle hürmet edip geri çekilirler. Hişam, İmam Zeynelâbidin'i tanıdığı halde “Bu kimdir?” şeklinde sorar. O sırada hazır bulunan Ferezdak, irticalen bu kasîdeyi okumaya başlar.(bk. 2a)

Nazmîzâde, daha sonra Ferezdak'a ait kasîdenin yazılma süreci ile ilgili bilgiler vermekte ve şu hadiseyi anlatmaktadır: Ferezdak, İmam Zeynelâbidin'i kasîdesinde medh edince Hişam, Ferezdak'ın hapsedilmesini emretmiştir. Ferezdak, hapiste iken İmam Zeynelâbidin, kendisine on iki bin dirhem göndermiş ve elinde olsa daha ziyadesini göndermek istediğini haber vermiştir. Ferezdak ise verilen bu parayı almamış, imamı para için övmediğini dile getirmiştir. İmam, tekrar parayı alması hususunda ısrarda bulunmuştur. O sırada Hişam, Ferezdak'ın kendisini hicveden bir kasîde kaleme

³ Ferezdak'ın İmam Zeynelâbidin için kaleme aldığı kasîde ile ilgili Jakarta'da bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada yer alan matbu Kasîdedeki bazı beyitler, bizim çalışmış olduğumuz metindeki Kasîdenin bazı beyitleri ile farklılık arz etmektedir. Bk. Khaulah Mujahidah Fillah, (2015) “*Qoşhidah Mimiyah Al- Farazdaq*” Fakülta Dırasat İslamiyah Universitas Islam Negeri Syarif Hidayetullah, Jakarta.

almasından korkmuş ve serbest bırakmıştır. “*Nağldür ki vaqtâ Ferezdak bu kaşîde-i garrâ ile ‘alâ ru’ûsi’l-eşhâd hazreti İmâmı radiya’llâhü ‘anh ta’rif ü tersîm eyledi. Hişâm-ı gâziye gelüp Ferezdak’ın ‘Asfân’da habsine emr eyledi. İmâm Zeynü’l’âbidîn hazretleri halden haberdâr oldukça Ferezdaka on iki biñ dirhem ‘ağâ irsâl eyledi ve didi ki bizi ma’zûr dutsunlar. Eger dest-i temlikimizde bundan ziyâde buluna idi kendüye i’tâ ider idük. Ferezdak, ben cenâb-ı İmâmı livechi’llâh ittikâ’en limâ ‘indehü medh eyledüm. İta’ tama’ı ile itmedüm diyü ‘i’tâyı kabûl itmedi. İmâm hazretleri İnnâ Ehl-i beyti izâ vehebna şey’ en lâ neste’idühü diyüp tekrâr ‘atiyyeyi Ferezdak’a red eyledi tâ ki Ferezdak kabûl-i ‘i’tâ eyledi. Ba’ dehu Ferezdak Hişâmı meclis-i hânede hicv itmekden Hişâm ma’kâsîd ve me’âyib müsâvî ve meşâlî mażbû’-ı defâtir ve devâvîn-i şu’arâ ve zurefâ olmağ havfindan mezbûrî tıllağ eyledi” (5 b).*

Yukarıda Ferezdak’ın küçük yaşlarda iken Hz. Ali ile görüştüğü ve bu görüşme sonrasında ehl-i beyte karşı kalbinde derin bir sevgi taşıdığı ifade edilmişti. Bununla birlikte “*bazen Ehli-beyt’in dışındakileri de para kazanmak gayesiyle inanmadığı halde övmüştür. Emevî halifelerini, halifelige herkesten daha layık oldukları ni ve halifelighin onların hakkı olduğunu söyleyerek övmüştür. En çok övgüyü, kendileriyle iyi ilişkiler kurup câize ve atıyyeler aldığı Emevî ailesi mensupları için yazmış, bunlardan en fazla Abdülmelik b. Mervân’ın çocuklarını övmüştür* (Ergin, 1994:374). Ferezdak, eserinde bir ayet ve bir hadis-i şeriften iktibasla Ehl-i beyt sevgisinin müslümanlar üzerinde vacip olduğunu ifade etmektedir. “*Pes anları aşlen ve fer’an bilüp muhabbet itmek ve buğzlarından hâzer itmek her müslim ve müslime üzerine vâcib olmuş olur. Ve bu şîfat-ı ma’lûmiyet ve istihâre-i ma’zî vü muhteżîdür. Ammâ muhtaçları dîn-i mübîn-i İslâmdan oldığı kâla’llâhü sübhanehü: Kul lâ-es’elüküm ‘aleyhi ecen ille’l-meveddete fi’l-kurbâ” ve ‘an Sa’d bin Ebî Vağkaş ve İbni ‘Abbâs radiya’llâhü ‘anhüm kâle Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem “ehibbu’l-lâhe limâ yağdüküm min ni’amihî ve ehibbünî li-ğubbi’l-lâhi ve ehibbu Ehl-i beyti li-ğubbî ev emerneğ vâhid üzere vüçüb içündür (9b).*

2. Şerh-i Kasîde-i Ferezdak’ın Dil ve Üslup Özellikleri

Emevîler döneminde gelişen şiir ekolünün başında Ferezdak, Cerir (ö. 729) ve Ahtal (ö.710) gibi şairler gelmektedir. “*Ferezdak’ın şiiri büyük ölçüde Cahiliye şiirinin etkisinde olup adeta yerleşik hayattan etkilenmemiş bir bedevi şiiri gibidir. Güçlü yapısı, akıcı üslubu, belagat ve fesahatı ile kendine has bir tarzı vardır. Anlam derinliği sebebiyle şiirini şerh edenler arasında farklılıklar görülür* (Ergin, 1994:374). Böylesine belâğ bir şairin şiirlerini şerh eden Nazmîzâde’nin, Ferezdak’ın kasîdesini şerh ederken sarf ve nahiv ilimlerine olan vukufiyeti, İslam tarihi, tefsir, fıkıh ve hadis gibi dini ilimlere olan derinliği dikkat çekmektedir. Arapçadan tercüme ve şerh mahiyetinde olan metnin dili kısmen ağırdır. Nazmîzâde, kasîdede geçen Arapça kelimelerin irablarını, kalıplarını, vezne göre okunuş şekillerini ve bu hususlardan kaynaklı anlam farklılıklarını ayrıntılı bir şekilde ifade etmiş, daha sonra ise klasik şerh usulü ile şiiri yorumlamaya çalışmıştır. Örneğin aşağıdaki cümlede müellif, vezin zarureti sebebiyle kelimenin aslında oluşan değişimleri dile getirmiştir. *Ve beyitte zarûret-i vezniye-i şî’riyye için tahrik olunmuşdur. Velâkin kıyâs-ı kesr ile olmağ idi ancak ‘ani’l-ağvâ’i ve hüve ‘ayb fi’ş-şî’ri kesreye zamme isti’âre olunmuşdur (4b).*

Nazmîzâde, şerhinde yer yer iktibaslara yer vermiş, fikirlerini ayet ve hadislere dayandırmıştır. Aşağıdaki ifadelerden şarihin, hadis-i şerif ve ayet-i kerimelerden iktibaslar yaparak fikirlerine dayanak oluşturma gayreti içerisinde olduğunu anlamaktayız: “*Ve ‘an Ebî Sa’îde’l-Hudrî Kâle: Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem inne min ümmetî men yuşfe’u fi’l-fi’âmi mine’n-nâs (4a); Zâlike fağlu’llâhi yu’tîhi men yeşa’ va’llâhu zü’l-fağli’l-‘azîm (5a)*

Nazmîzâde’nin şerhinde dikkat çeken diğer bir husus ise kullandığı kaynaklardır. Başta Kur’an-ı Kerim olmak üzere Hadis-i şerifler ve mühim islam âlimlerinin eserlerinden yapılan iktibaslardır. Aşağıda örnek olarak verdiğimiz metinde müellif, Allame Zamaşerî’nin Keşşâf’ını, Beydâvî’nin Envâr-ı Tenzîl’ini ve Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ile İbni Abbas gibi hadis rivayet eden sahabenin isimlerini zikretmiştir. “*‘Allâme Zamaşerî Keşşâfında ve muhakkağ Beyzâvî Envâr-ı Tenzîlinde İbni ‘Abbâs radiya’llâhü ‘anhümâdan rivâyet itmişlerdür ki hazreti İmâm Hasan ve hazreti İmâm Hüseyin radiya’llâhü ‘anhümâ mariğ olmağla Resûl-i Ekrem Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ve kendü ile muvâfağat eyleyen yârân-ı aşhâb-ı kirâm ‘iyâdetlerine varup aşhabdan biri yâ*

ebe'l-Hasan ferzēdān-ı ercūmendīne şifā ricāsıyla bir şey nazar ideydiñüz diyü terğib eylediler (11b)

Nazmizāde'nin kasīdeyi şerh ederken kullandığı yöntemlerden birisi de İslam tarihi açısından önem arz eden çeşitli tarihi hadiselerle yer vermesidir. Hz. Ali, Hz. Fatıma ve cariyeleri Fidda'nın üç gün aç olarak oruç tuttuklarının anlatıldığı aşağıdaki hadise, şarihin İslam tarihine vukufiyetini göstermesi açısından da iyi bir örnektir. “ ‘Alī ve Fātıma ve Fıdā-nām cariyeleri şifā ta'likī ile üç gün şavm-ı nezr eylediler. Halbuki hānede bir habbe kūt ve kimsede bir dirhem kuvvet yok. İmāmeyn-i celīleyn-i seyyideyn-i reyhāneteyn şifā bulmağın ‘Aliyyü'l-Murtezā kerrema'llāhü vechehü Şem'un-ı Hayberī'den üç şına' şa'ir istikrāz ve leyle-i ulāda Fıdā bir şa'an taħn ve beş karşı ihtibāz ve iftār için huzurlarına taqdim itdükte “Ülā'ike'l-lezīnemteħana'llāhü kulūbehüm li't-taḫvā”⁴ itfā kader-i sa'adetlerinde bir miskīn-i istāde olup miskinüz diyü su'āl-i nevāl eyledi. Anı nefis-i nefisleri üzerine işār ve ikrāzı mezbūr miskīne nişār ve kendüleri āb-ı ferāh üzerine iftār eylediler. Ertesi sā'im sabaħlayup ikinci sā'-ı şa'iri Fıdde habz ve fütürü taqdim 'izz-i huzūr itdükte bāb-ı kerāmet-me'ablarında bir yetim vākıf olup “yetimün” diyüp taleb-i ma'rūf itmegin anı daħı nefisleri üzerine taqdim ve feḫūr-ı āmādeyi āna teslim eylediler. Rūz-ı şālīşde vaḫt-i ğurūbda bir esir gelüp Rūz-ı şālīşde vaḫt-i ğurūbda bir esir gelüp “esirün” diyü istikār nevā oldıkdā anı daħı tercih ve mā-hazrı āna def eylediler. Bu cilve-i hasene ve cünbiş-i müstaħsene şānında Ḥazreti Cibril-i emīn-i sefāret ḥazreti Rabbü'l-'ālemīn ile 'azze şānühü hebūt u süre-i Hel-etāyı getirüp huzhā yā Muḥammed “hennāka'llāhü fi-Ehl-i beytin”⁵ diyü müjde-resā oldı. (11b-12a)

[1b]

Bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm⁶

El-ḥamdü limen teve'llāhu ve'sşalātu 'alā men nebbāhu ve 'alā külli men bi-ḥayrin vālāhu **emmā ba'd**: Silki tabi'ine manzum olan Ferezdağ-laḫab Hümmā-ı Hümmāmi ibni ğālibi't-tabi'is-şā'ir raḥimehu'llāh İmām-ı carūmin efdal-i tabi'in cenāb-ı Zeyne'l-'ābidīn 'Alī bin el-Ḥüseyn bin 'Alī bin Ebī Tālib Raḫiya'llāhu 'anhüm külle ānin ve ḥinin. Tavşif ve ta'rifinde te'yid-i Rūḫu'l-ḫudūs ile bi'l-bedāhe inşā vü inşād eyledi. Kaşīde-i meşhūre'yi bu fakir-i dil-sāde Hüseyin Eş-şehir Nazmizāde ta'mim-i fā'ide-i kaşdıyla zebān-ı tarşi'-i bend-i Türki'de 'alā vechi'l-'icāz şerh idüp ancak evāhir-i kaşīdede vāki' bedrün leḫüm şāhidün ve's-şi'bu fi Uḫudin/ Ve'l-Ḥandeḫāni ve yevmü'l-fethi iz şademū/ Ve Ḥayberün ve Ḥuneynün yeşhedāni lehum/ Ve fi Kureydate yevmün şaylemün ḫatem⁷ ebyātu ğazavāt-ı heft-kāneyi zikr itmek iktizā itmekle ammā veḫāyi'-i mezkūre kütüb-i siyer ve tevāriḫde maḫşūd-ı bi'z-zāt oldığı eelden tavilü'z-zeyl tafşil olup bu çend evrāḫ-ı keşiretü'l-berekātın ḫavşala-i taḫrīrine tafşil degül belki ez-şad yekī gencide olmadığınan nāşī dest-yār-i tuğra-i nizām ile mesāḫāt-ı muḫāzāt 'ibārāt-ı mufaşşalāt tayy olunup imrār-ı nazar devri pür-tāb-ı kimisin tecrid

[2a]

ve ba'zısın ḫālib-i icād tefriğ itmekle kemāl-i ihtisār ve icāzede taḫyid ve ta'bir olunup meḫālī'ān-ı şafḫa-i gül-i ruḫsār-ı ehl-i beyt-i Aḫmedī vü aşḫāb-ı aḫbāb-ı Muḥammediye tuḫfe-i eşer ḫılındı. Ve'b-teğeyte bihi mā etbeğa bihi'l-Ferezdağ raḫmetu'llāhu te'ālā ve iyyāhu. Naḫldir ki Ḥişām bin Abdü'l-melik bin Mervān El-Emevī zamān-ı hükümetinde ḫac idüp esnā-yı tavāfinda istilām-ı ḫacere geldikde zeḫām-ı müslimīnden istilāma reh-yāb olmağla cāy-ı te'eḫḫurde istāde ve müterāḫḫib-ı ferāğ-ı vaḫt iken nā-ğāḫ cenāb-ı İmām Zeyne'l-'ābidīn Alī bin el-Ḥüseyn raḫiya'llāhu te'ālā anhümā dāḫil-i Mescidü'l-ḫarām olup tavāfa ibtidā ve mevkıf-ı İslāma reside olduklarında

⁴ Hucurat Suresi, Ayet 3: Allah resulünün yanında seslerini kısıyanlar var ya, işte onlar, Allah'ın gönüllerini takvā yönünden denemeye tâbi tuttuğu kimselerdir. Onlar için büyük bağışlanma ve büyük bir ödül vardır.

⁵ Allah senin ehl-i beytin iledir.

⁶ Nazmizāde'nin Şerh-i Kasīde-i Ferezdağ adlı eserinin aşağıda transkripsiyonlu Latin harflerine aktarılmış hali verilmiştir. Metin içerisinde yer alan Arapça ibarelerin okunuşları yine şerhin içerisinde, manaları ise dipnotta verilmiştir. Ancak kırmızı mürekkeple yazılmış olan Kasīdenin Arapça beyitleri ise yazma metinden kopyalanarak tıpkıbasımı eklenmiş, metnin okunuşu ve manası ise dipnotta verilmiştir.

⁷ Dolunay, Uhu'taki dar geçitte onun için şahittir. Her iki hendek ve fetih günü bunu şüphesiz biliyorlar. Hayber ve Huneyn ona şahitlik etmektedir. Kureyza' da ağır ve karanlık bir gün vardır.

anda müzdaḥam ve müterākim olan müstelhin iclâlen lehü ve ta'zîmen ser-cümle pîş-gâhlarından aḥir taraḫa şavîşup cāy-ı istilâmı ol sehîl-i reyhâne-i Resûle taḫliye eylediler. Hişâm vaz'-ı mezkûre müşâhedesinden dil-saḫt olup cenâb-ı imâmı bilür iken Şam'dan kendü ile hem-rikâb olan ehl-i Şam'ın nazarlarında istihâne ve istişfâr itmek kaşdiyle bilmez gibi “men hazâ” diyü su'âl eyledi ammâ aña bir kimesne cevap virmedi. Ferezdaḫ-ı şa'ir raḫimehu'llâh anda bulunmaḡla mürtecelen bu kaşide'î inşâ vü inşâd eyledi

8

Baḫḫâ müenneş-i Ebtāḫ'dur. Mesîl-i seyle ki anda rîze-seng-i ḫaşât buluna denilür. Mekke-i Mükerreme'de “Finâ'î belde” de sıfat-ı mezkûrda bir meşhûr zemîne 'alem menzilesinde itlâḫ olunur. Ḥattâ şu'arâ-i 'Arab maḫla'-ı kaşâ'idlerinde

[2b]

meşelâ *men yebluḡanne ḫammâmâtin bi-baḫḫâ'î müte'ammiden biselsâlin ve ḫāḫrâ'î* gibi ile te'azzülü ve teşbîb iderler ya'ni “men hâzâ” didigüñ kimesne ol kimesnedür ki Baḫḫâ'î Mekke vaz'-ı kâdemîn yâ mevzu'-ı kâdemîn bilür ya'nî mekân ve menzilesin bilür. Şöyle ki saḫḫında âheste heyyin u leyyin ḫrâm itdükde ve *'ibâdu'r-raḫmani'l-lezine yemşüne 'ale'l-arzi hevnen*¹⁰ irşâdıyla hâzâ veḫâ'tü selîl-i Resûlullâh diyü nâḫîkâ-ârâ-yı zebân-ı ḫâl olur yâḫûd ma'nâ bu seyyid-i 'âlî-maḫâm ol sa'âdet-menddür ki Baḫḫâ-i Mekke müḫî-i kâdemîne mertebe-i 'âliye ve ne derece-i sâmiyede olduğın bilür dimekdür lâkin bu ma'nâ resm ü ta'rif-i maḫâmına münâsib olduğü zâhirdür.

11

Cümle-i ve'l-beytu ya'rifuhu şıla-i mevşul üzerine ma'tûfdur. “yâ” cümle-i ibtidâiyye üzerine ma'tûfdur. *'Alâ-ma'nâ in lem ta'rifhu faşli'l-beyte 'anhu fe-innehu ya'rifuhu*¹² ve beytten murâd Ka'betu'llâhdur ve “ḫillu” hâric-i Mekke ve “ḫaremu” dâḫil-i Mekke ve mâbeyninde ḫadd-i müşterek-i mu'ayyen u maḫdûd ve mu'lem u meşhûd maḫallerdür. Ve te'ḫîr-i Ḥarem kâfiye ḫıfzı içindür ya'nî ve ol vâlâ-câhi beyt-i mu'azzam ve Ḥarem ve Ḥill bilür. “Mâlâ-ya'ḫilu” “ya'ḫilu” menzilesinde i'tibâr olunup gâyet-i şöhretinden kinâye itmişdür nice ki ve melâ'ü eşrâfdan birinüñ iştiḫârından anı der ü divâr ve maḫall ü maḫallât ve maşḫaba vü maşḫabât bildiler diyü kinâye iderler ve câ'iz ki ḫazfî'l-icâz bâbında ḫazf-ı

[3a]

mużâf ile ola ey *ehle ve leyse fihî meziyyetü mübâliḡatin ve'l-maḫâmu takayyedaha*¹³

14

Kelime-i hâzâ ile muşaddar olan ebyâtda Hişâm belîd u ganî menzilesine tenzîl olduğına işâret vardır. Ya'nî daḫi bu şemer-i devḫa-i siyâdeti bildiñse bu bi'l-cümle maḫḫûkâtuñ efdalı cenâb-ı risâlet-pîrâ sultân-ı evreng-nişin-i işḫfânuñ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem necl-i sa'âdet-mendleridür. Şaḫîb-i taḫvâ münteḫab u güzide-i zâḫirü'z-zâḫt zekiyyü's-şifât 'ilm-i meşhûr ve imâm-ı ḫüdât-ı enâmdur. Naḫledilür ki imâm-ı müşârün ileyh ḫazretleri edâ-i şalât için vuzû'-sâz olduklarında

⁸ *Hâzellezî ta'rifü'l-baḫḫâ'u vaḫ'atehü: Bu öyle bir kişi ki, bastığı yerler onu tanıır*

⁹ O yeşilliğin ve tatlı akar suyun tadını çıkararak Mekke'deki güvercinlere selamımı kim ileticek!

¹⁰ Furkan Sûresi, âyet 63: Rahmânın has kulları yeryüzünde vakarla yürüyen, cahiller onlara laf attığı zaman, "selâm" deyip geçen kullardır.

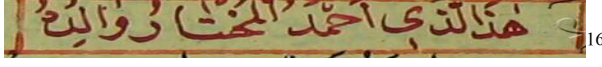
¹¹ *Ve'l-beytü ya'rifuhü ve'l-ḫillü ve'l-ḫaramü: Kâbe tanıır onu. Konakladığı (Hill ve Harem bölgesi) onu tanıır.*

¹² Beytin faslında mana üzerine tarif edilmiyor çünkü o bilinmektedir. Yani şair beyt derken o beytin hangi beyt(ev) olduğunu tarif etmiyor çünkü onun tanıtılmasına gerek yoktur, o bilinmektedir.

¹³ Onun meziyyeti mübalaḡa edilmemiştir, takva makamındadır.

¹⁴ *Hâzâ ibnü ḫayri 'ibâdu'llâhi küllihim / Hâzâ't-taḫiyyü'n-naḫiyyü't-ḫâhirü'l-'alemü: Bu öyle bir zat ki, Allah kullarının en hayırlısının evladıdır. Bu, takva sahibi, soylu, saf, pak ve sembolleşmiş bir zattır.*

eṭrāfları evrāk-ı bīd gibi lerzān ve rūy-ı mübārekleri mānend-i za'ferān zerd u tersān olurdu ba' zi aṣḥābı ḥālet-i mezkūreden su'āl itdüklerinde *elā tedrūne beyne yedey men aḳifu*¹⁵ diyu pāsuh-rān olurlardı.

Tevzīḥ ba' de'l-ibhāmdur. *Ve fā'idetü teşvīki's-sāmi'in ve inzāruhum ilā men eyyuhum 'anhu evvelen şümme yemneḳūhum bi-zikri'l-meşūki ileyhi feyekūnu emkene fi'l-ḳalbi ve evḳa'a fi'l-bāli*¹⁷ ya' ni ol 'ālī cenabdur ki Ḥabīb-i Ḥudā Muḥammedü'l-Muştafā cedd-i ekberleridür.

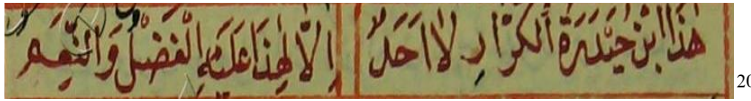

ve daḫi vaşiyi-i Resül Ḥazretlerinin nebire-i ercümendleridür ki zamān-ı şevket-nişānında ḥüsāmu'l-Ḥaḳḳ Zü'l-fıḳārından a' dā-yı dīne nice ni' met ve şiddet ve nikāyet var idi.

[3b]

Fāṭıma ḡayr-i munşarıfdur lākin zarūret-i şı'riyye için üzerinde cer ve tenvīn dāḫil olmuştur. Ya' nī zıkr olunan resūmdan sonra daḫi kim olduğın fehm ü idrāk itmediñse işte bu biz' atü'r-Resül kānite-i Betül Fāṭımetü'z-Zehrā ḥazretlerinin püserinüñ puḫtlarıdır ki cedd-i emcedlerinün ḥüccet-i risāleti ḳalem-i a'lā vü maḫkeme-i levḫ-i maḫfuẓdan ḥātemü'n-nebiyyin imzāsı ile mümzā olup tūmār-ı rusül-i enbiyā tayy u şerī' at-ı ḡarrāsı tā rüz-ı ḳıyāmet nāfiz u muḫkem olmaḫın ber-vech ile nesh ü taḫyir ḳabül itmez.

Kerrār muşaff-ı ḫurūbda düşmen üzerine “*merreten ba' de uḫrā*”²¹ rüçü' u hüçüm iline vaşf olunur. Rüz-ı Ḥayberde Resül-i Ekrem 'aleyhi ve sellem *şe'n-i 'Aliyy-i Murtezāda le-u'tiyenne'rra'yete ḡaden raculen kerrāren ḡayre fevvār*²² diyü vaşf itdüğü siyerlerde mezkūrdur. Cā'iz ki bu taḳrīb ile ol günden berü 'Aliyy-i Kerrār Ḥayder-i Kerrār diyü söylenür olmuş ola ve ḥadis-i şerīf Ḡazve-i Ḥayberde tamāmı ile zıkr olunur. İnşā'allāhu te'ālā ve Ḥayder u Ḥayderetü ve Ḥādīr esmā'i eseddendür. Ve bunda murād 'Alī ḥazretleridür. Ve yine rüz-ı veḡā-yı Ḥayberde Merḫab-ı Yehūd ile muḳābele olduğda Yehūdī *Ḳad 'alimet ḫayberu enni merḫabu. Şāki's-silāḫi baṭal muḫarrebē*²³ diyü recez-ḫ'ān olmaḫın ol Şir-i Ḥudā daḫi *ene'l-lezī şemmetni ümmi ḫayderete dirḡāmu ācā min ve leyşe ḳasveretün*²⁴. Recez ile nāṭıḳa-ārā-yı cevāb olduğundan me'ḫuzdur. Ya' nī bu mes'ülün ḥazreti Ḥayder-i Kerrār 'Aliyyü'l-Murtezā'nuñ selilidür ki aña şedd-i şidād-ı rāḫile eyleyen ehl-i zamānından

¹⁵ Kimin önünde durduğunu bilmiyor musunuz?

¹⁶ *Hāze'llezī Aḫmedü'l-Muḫtārū vālidehü*: Bu Babası seçilmişlerin en iyisi olan ahmedtir.

¹⁷ İlk olarak bunun faydası dinleyicileri teşvik edip ona önemsemelerini sağlamaktır. İkinci olarak ise onların kalplerinde zikirle sevinçlerini yükseltmek ve bunun akıllarında kalıcı olmasını sağlamaktır.

¹⁸ *Vebnü'r-radiyellezī fī-seyfihi'n-nıḳami*: Bu kılıcında intikam olan ibn Rızadır.

¹⁹ *Hāzā ibnü Fāṭımetün in kunte cāhilehü / Bi ceddihī enbiyā'ullāhi ḳadıḫtimü*: Eğer bunu tanıyorsan bu, Hz. Fatıma'nın oğlu, dedesi ise kendisiyle peygamberlerin son bulduğu kişidir.

²⁰ *Hāzā ibnü Ḥayderetü'l-kerrāri lā eḫadün / illā li-hāzā 'aleyhi'l-fāzlı ve'n-ni'amü*: Bu haydar-ı kerrār'ın oğludur. Başkası değil. Onun için fazilet ve nimetler vardır.

²¹ Birbiri ardınca.

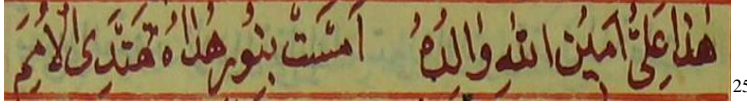
²² Yarın öğle bir kimseye sancağımı vereceğim (Ali Murteza) ki o tekrar tekrar hüçüm eden bir adamdır, O, fevvar değildir.

²³ Hayber benim barış olduğumu bilir. Silahtan şikayet eden gözü pek kişi.

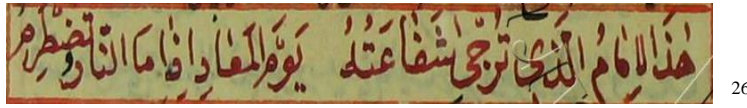
²⁴ Muhakkak ki annem beni Hayder diye isimlendirdi. Ben ormanların heybetli aslanı gibiyim.

[4a]

ya anı kaşd eyleyen ehl-i beledinden bir ferd yokdur illâ bu cenâb-ı vâlâ-nisâbun ol ferdâ üzerine dinî yâ dünyevî luḡf-ı tefazzul-ı ihsânı vardur.

Taşriḥ ba' de'l- ibhâm ve't-tevziḥdür. Ve *emînu 'l-lâh* cümlesi ya ḥaber-i sânidür ve zamîr-i mecrûr ve râbıtadur. Ya ibtidâ-i kelâmdür lâ-maḥalle lehâ mine'l-i' râb ve ümem merfu' -ı emsetdür. Ve cümlesi istinâfiyyedür. Ve *hudâhu* da olan zamîr *emînu 'llâha* râci'dür. Ve câ'iz ki *hâzâ* 'Alî mercî' -i zamîr ola lâkin "*el evvelü ezherü*" ya' nî bu İmâm 'Alî bin el-Ḥüseyin ḥazretleridür. Ve emîn ü emânet-i risâlet-i kübrâ Muḥammedü'l-Muştafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem cedd-i emcedleridür. Ser-cümle-i ümem-i milel-i naḥl-i nûr-i hidayet ve şem' -i delâletiyle tarîḳ-i Ḥaḳḳa reh-yâb olmuşdur. Ve şîgâ-i muzârî' istihzâr-ı sûret-i ihtida içündür.

Ya' ni bu ol imâm-ı enâmdür ki rû z-ı ḥaşr ve mi' adda âteş-i cehennem-i müttekid ve ziyâne-i Lehebî serkeş-hevâ olup müste' ar oldığı canda 'uşât-ı ümmet-i merḥume-i Aḥmediyyeye şefâ' ati ricâ olunur. "*Ve 'an Ebî Sa'îde'l-Ḥudrî: Qâle Resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem inne min ümmetî men yuşfe'u fi'l-fi'âmi mine'n-nâs*"²⁷ ḥadîsi aḥreçehü't-Tirmîzî el-ḳıyâmu'l-cemâ' atü "taḍtaram" ḍaremden yefte' al veznindedür. Ve tã'î tã'e fevḳiyye maḳlûbdur.

[4b]

Levlâ imtina' -ı vücûd-ı şâniyeyi vücûd-ı ulâya rabṭ için cümleteyn-i ismiyye fi' liyye üzerine daḥil olur. Ve *ḳattu* her ma' nasına zamân-ı mâziye maḥsûs mebniiyün 'ale'z-żammedür. Lâ yezâlû nefy ile isti' mâl olunur. Ve teḳûl mâ-fa' althû *ḳattu* be-ma' nâ mâ-fa' althû fimâ inḳita' min 'umrî ve'l-maẓî munḳaṭa' mine'l-ḥâl ve'l-istikbâl ya' ni ḥulîkatü ile'l-âni ve ni' me kelimeten taşdiḳi fi'l-aşli sükûn üzerine mebnîdür. Ve beyitte zarûret-i vezniye-i şî' riyye için taḥrîk olunmuşdur. Velâkin ḳıyâs-ı kesr ile olmaḳ idi ancaḳ *herayen 'ani'l-aḳvâ'î ve hüve 'ayb fi'ş-şî' ri kesreye zamme isti' âre* olunmuşdur. İllâ men 'ani'l-iltibâs yâḥud beyitte iḳvâ vardur. "*ne'am*" aslu't-taḳvâ sâkineyn üzere kesr ile okunur. Ve "*lâ*" ism-i kân ve "*ne'am*" ḥaberidür. Ve ber-'aks denilerek kelamına aşfâ ve iltifât olunmaz. Zîrâ andan fesâd ma' nâ devâm lâzım gelür. Ya' ni ḡâyet kerem-i vücûdundan bir vaḳitde "*lâ*" kelimesiyle tefevvüh itmişdür. Meger teşehhüdünde ve sâ'ir tesbîḥ ve tehlilinde *lâ ilâhe illâ 'llâh* diyü ḳalb ve lisâna getürmişdür. Ol daḥi zarûret-i tevḥîd bârî ve ıztırâr-ı İslâm iḥtiyârî olmayaydı "*lâ'sı*" "*ne'am*" a mübeddel olurdu. Ya' ni *lâ ilâhe illâ 'llâh* kelimesi ba-ḥuşûşiyetihâ ḥuşûl-i imân ve tevḥîde vaẓ' -i şer'î ve 'ilm-i İslâm olmayaydı ma' nâ imân ve tevḥîdi ber-âḥîr kelime-i işbât ile edâ iderdî. Ḥâşılı cemî' -i 'ömr-i 'azîzinde bir sâ'il yâ bir mütevessili "*lâ*" diyüp var itmişdür. Belki cümleye "*ne'am*" ve kerâmeten diyu icabet

²⁵ *Hâzâ 'Ayyü emînu 'llâhi vâlidühü / Emset bi-nûri hüdâhü muhtediye'l-ümemi: Bu, babası Allah'ın emini olan Ali'dir. Ümmetleri hidayete erdrendir. Onun hidayetinin nuruyla gecelerler.*

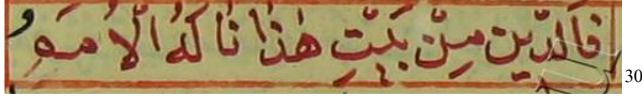
²⁶ *Hâze'l-ümemü'l-lezî turcî şefâ'atühü / Yevme'l-mi'âdi izâ me'n-nâru teḍtarimü: Bu, kıyamet gününde, ateş tutuştuğunda şefaati umulan imamdır.*

²⁷ Ebu Said el-Hudrî'den nakledildiğine göre Allah Resûlü şöyle buyurmuştur: Ümmetinden bir topluluğa şefaati edecek kişiler vardır.

²⁸ *Mâ-ḳale: lâ ḳattu illâ fi-teşehhüdhî / Levla't-teşehhedü kânet lâ'ehü ne'amü: Kelime-i şehadet dışında hayır demez, kelime-i şehadet olmasaydı o hayırı da "evet" olurdu.*

[5a]

su'âl itmişdür dimekdür. *Men ya'rifu'llāhe ya'rifu evveliyete*²⁹ Cümle-i şartiyye ve cevābiyyedür. Ve meb'adi maḳablina maḳām-ı ta' lilde vāki' olmışdur. Ya'ni kim ki Allāh Tebārek Te'ālā'nın vücūb-ı vücūd vaḫdet-i zāt-ı muḳaddes ve ezeliyyet ve ebediyyet ve kemāl-i taḳdīs ve tenziye ve enzele'l-kütūbi ve ersāli'r-Rusūl ile tevḫide da' vet itdügüne ve maḫlūḳāt bā-ser-ḫavādiş ve beḳāsında zāt-ı muḳaddesine müstened olduğına taḫsil-i ma'rifet idüp ikrār iderse bu imām-ı hüdāniñ evlā ve efzāliyyetine ḳarār ve i'tirāf ider. Cevabda “*ya'rif*” ya' terif ma'nāsına olmak beligdür.

Zirā Ḥaḳ Subḫānehü ve te'ālā bu sa'adet-mendin ḫāne ve ḫānedān ve düde ve düdemānını ma'arif-i merḳūme ve 'ulūm-ı mezkūreye mazḫār ve mücellī ve teblig da' vet-i risālete taḫşiş ve ta'yin eyleyüp bi'l-cümle ümem-i İslām bunuñ ḫāne-i aşlından dīn-i mübin-i İslāma derece-i 'ulyā-yı imāna nā'il olmuşlardır. *Zālike faḫlu'llāhi yu'tihi men yeşā' va'llāhu zū'l-faḫli'l-'azīm*³¹.

Ey ve 'acemü'l-İslām el-gulām bedel-i muzāfun ileyhdür ya'ni bu vālācāh evc-i felek-i 'izz olan burcu'ş-şeref-i nübūvete müntemī ve müntesibdür. Şöyle ki ol derece-i ḳaşva vüşülünden 'Arab ü 'Acem-i İslām ḳaşirü'l-ḫaḫā ve fātirü'l-cenāḫdurlar.

[5b]

Ya'ni vaḫtā ki küremā-yı Ḳureyş ol ḫīm u keremi görenler mābeynlerinde lisān u reşid ve şāḫib-i ḳavl-i sedid olanlar nihāyet kerem ve ḡāyet cūd ve seḫā bunuñ meḳārimine müntheḫi olur diyu teḳāvül ile ḫaraf-ı emāma işāret iderler. Ya'ni kerem ve cūd kemiyyet ve keyfiyyet ḫasebiyle nice merātib ve aḳşām üzerinedür. A'lā-i derece-i kerem ḫāşşeten bu sāmī maḳāmıñ kereminde intihā bulur. Zamānında ya muḫlaḳ anuñ fevḳinde ya berāberinde bir kerem-i maḳdūr ehl-i zamān degüldür. Taḳdīm cār u mecrūr ḳaşr ifade eder. Naḫleder ki vaḫtā Ferezdaḳ bu ḳaşide-i ḡarrā ile 'alā ru'ūsi'l-eşḫād ḫazreti İmāmı Raḫiya'llāhu 'anh ta'rif ve tersim eyledi. Hişām-ı ḡāziye gelüp Ferezdaḳ'ın 'Asfān'da ḫabsine emr eyledi. İmām Zeynü'l-'ābidin ḫazretleri ḫalden ḫaberdār olduğda Ferezdaḳ'a on iki biñ dirhem 'aḫā irsāl eyledi ve didi ki bizi ma'zūr dutsunlar. Eger dest-i temlikimizde bundan ziyāde buluna idi kendüye i'tā ider idük. Ferezdaḳ ben cenāb-ı İmāmı livechi'llāh ittiḳā'en limā 'indehü medḫ eyledüm. İta' tama' ile itmedüm diyü 'iḫāyā ḳabül itmedi. İmām ḫazretleri *İnnā Ehl-i beyti izā vehebnā şey'en lā neste'idühü*³⁴ diyüp tekrār 'itiyyeyi Ferezdaḳ'a red eyledi tā ki Ferezdaḳ ḳabül-i 'iḫā eyledi. Ba'dehü Ferezdaḳ Hişām'ı meclis-i ḫānede hicv itmekden Hişām maḳāsıd ve me'āyib müsāvī ve meşālī mazbūḫ-ı defātir ve devāvīn-i şu'arā ve zurefā olmaḳ ḫavfindan mezbūrı ıtlaḳ eyledi.

²⁹ Kim Allah'ı bilirse başlangıcı bilir.

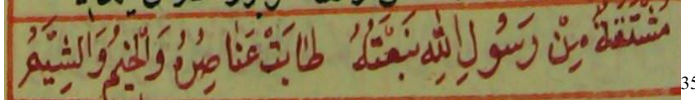
³⁰ *Fe'ddini min beyti hāzā ene lehü'l-ümemür*: Ümmetler bunun evinden dine ulaşmışlardır.

³¹ Cuma suresi 4. ayet : İşte bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, büyük lütf sahibidir.

³² *Yemni ilā zerveti'l-'izzil'ezi ḳaşuret / 'an neylihā 'arabü'l-İslām ve'l-'acemi*: O, müslüman Arapların ve Acemlerin ulaşmakta aciz kaldıkları zirve noktaya ulaşmıştır.

³³ *İzā ra'ethü ḳureyşun ḳāle ḳā'ilühüm/ İlä meḳārimi hāzā yentehiye'l-keremü*: Bir Kureyşli onu gördüğü zaman şöyle der: Bu zatın keremi karşısında kerem erir, son bulur.

³⁴ Muhakkak ehl-i beyti o zaman biz armağan ettik, ondan bir şey geri almayız.

35

[6a]

Ey hîme ve şîme kelimesinde lām-ı ta'rif bedel-i muzâfun ileyhdür. Ebe dinilür. İntisâb velâdeti isti'âre olunmuşdur. Hîm kesr ile seciyye ve tabî'at ve şîm cem'-i şîmedür mâkabli ile merâdifdür. Ve 'anâşır-ı cem' 'unşür-ı 'aşl ve madde ma'nâsına ya'nî çeşme-i zülâl selsâl-i selâle-i zâkiyesinden müteşâ'ib olmuşdur. Pes aşlu ve maddesi ve evşâf-ı pesendidesi hoş ve zekkî olsun. Haber be-ma'ne'd-du'âdur ve câ'iz ki madde ve seciyyesi tayyib ve zekî olduğundan ihbâr ola.

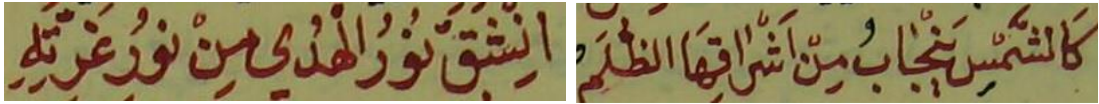

36

Haşîm-i meşhûrî hicri-İsmâ'il olmağdur. Lâkin kamusunda *ev mâ-beyne'r-rükni'l-esved-i ile'l-bâbi ile'l-makâm diyü* zikir olunmuşdur. Beyitte *izâ mâcâ'e yestelimü* qarînesiyle bu ma'nâ muraddur. Siyyemâ 'inde'l-ıtlâk zîrâ istilâm-ı *hicre* sarf olunur. Ve rükn-i haşîm rükn-i hacere olmuş olur. Ve izâfet ednâ-i mülâbese için olur. Ve rükn ref' ile merfu' - 1 *yekâdudur* ve *yümsik* haberidür ve fâ'ili zamîr-i rüknüdür. Zîrâ rükn rütbede muğaddemdür. Ve câ'iz ki merfu' - 1 *yekâdü* zamîr-i memdüh ola ve rükn fâ'il *yümsik* ola. Ve hâzâ evlâ limâ fi'l-evveli min süreti't-tenâzu' ve't-takdîm ve't-te'hir vü zamîr bâriz-i 'alâ kelâmu't-takdîr memdühâ râci'dür. Ve 'irfân, nisbet ile mef'ülün lehü olmak mütekeyyüdüdür. Ve *yestelim* hâldür ve cevâb *izâ* maşzûfdür.

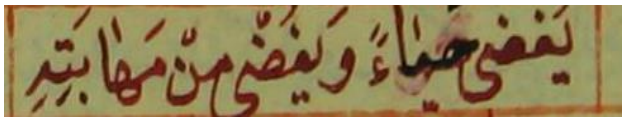
[6b]

li-delâleti mâ-kable 'aleyhi ya'ni yem-i kefi kifâyetlerinden mebzûl olan levâli'i menşür-ı kerem ve sühâyı bildigi ve gördigi ecelden eşnâ-yı tavafda hîn-i istilâm-ı hacerde qarîb olur ki rükn-i haşîm dest-i kerem-i peyvestelerin imsâk idüp andan taleb-i ma'rûf ile

37

Ve *tencâbü* cevabdan tenkâtî' ve tetahrağ ma'nâsına tenfa'al veznindedür ve beyitte *tenkâtî'* ve nüzûl ma'nâsına mütezammındür. Ve lihâzâ 'an ile isti'mâl olunmuşdur. Aşl-ı kelâm "*inşakka nûru'l-hüdâ min nûri ğarretihî fe'n-kaşa'at 'inde zulmeti e'z-zulâlete ke's-şemsî tezülü 'an işrâkahâ zulmetü'l-leyli ve yeteşakku minhâ dav'ûn-nehâri fâ'htuşira iktifâ'i bi'd-delâleti el-elzemiyeti ve bihâzâ yütimmu't-takrîbu fi fi't-teşbihî*"³⁸ ya'nî âfîtab-ı 'âlem-tâb işrâkıdan zulmet-i şeb zâ'il ve izâ'e-i rûz hâşıl oldığı gibi ol şemsü'd-đuhâ fele-i hidâyetiñ envâr-ı cebhesinden nûr-ı hidâyet hâşıl ve zulmet-i dalâ'il zâ'il olur.

39

"Yuğdî" binâ-i ma'lûm ile "ağdâ"dan yudli'l-cüfün ma'nâsına ve yuğdî binâ-i meçhûl ile yuğdî lehü'l-cüfün ma'nâsına hazfu'l-câr ve uşulî'z-zamîri ile'l-fi'l hazf ve işâl bâbındadır. Ve

³⁵ *Müştekatün min Rasûli'llâhi neb'atühü/ Tâbet 'anâşırühü ve'l-hîmü ve's-şiyemü*: Onun kaynağı Resûlullah'tan türemiştir. Bu sebeple onun bütün bileşenleri, huy ve ahlaki güzeldir

³⁶ *Yekâdu yümsikühü 'irfâne râhatihî/ Rükni'l-haşîmi izâ mâcâ'e yestelimü*: Selam vermeye geldiği zaman Hatim Rükni (Hacerü'l-İsmâ'il) onun elinden tutacaktır.

³⁷ *Ke's-şemsî tencâbu min eşrâkihâ'z-zulemü/ İn şakke nûru'l-hüdâ min nûri 'izzetihî*: O, karanlığı dağdan güneş gibidir. Onun hidayet nuru hasil olmuş ve dalalet karanlığını zail etmiştir.

³⁸ Güneşin ışığı ortaya çıktığında gecenin karanlığı yok olduğu gibi alınının nurundan hidayetinin nuru yayıldığında, karanlığı aydınlatan güneş gibi zulmetin karanlığı yok olur.

³⁹ *Yuğdî hayâ'en ve yu'dî min mehâbetihî*: Hayadan başını eğdi, herkes de ona karşı hayadan başını eğdi.

ḥayā' en naşb ile mef' ülün lehdür. Ve min mehābetihî beyān-ı ba' de'l-ibhāmdür. Ey yuğdıye'l-cüfün leh, bu ibhāmdür. Min-mehābetihî bu tevzîḥ ve beyāndür. Ve iki mevzu' da yuğdînüñ mef' üli

[7a]

maḥzūfdur. Zīrā aḡdā cüfūna maḥşuş kelimedür.

Yuğdı min mehābetihî kelāmına merbuṭdur ve istiṣnā'-i e' amm aḥvāl ve evḳatdandür. Ya' nî şiddet-i ḥayā ve edebinden vaḳten fe-vaḳten müjgān-ı başarın eşfar-ı şālikidür ve münḥafiz eyler. Ve vefret naşrānet ve vaḳar ve sekīnesinden muḳābelesinde ve meclisinde olanlar müjgān-ı çeşmelerin ḥadeḳa-i ' ayn üzerine şalkıdup ke' enne ' alā ru' üsühümü' ṭ-ṭayrū biri baş ḳaldurup ya göz açup mihr-i rüy-ı pür-nūrlarına nazar itmege ḳudreti olmaz. Bu mehābet ü vaḳar sebebi ile aḥvālden bir ḥāl ve evḳatden bir vaḳt ber-aḥd anuñla tekellüm itmege cesāret itmez. Meger benüm ḥande-i tebessüm itdüğü ḥalde ve vaḳitde imkān-ı tekellüm ola ki ol vaḳitde ol ḥalde fi'l-cümle ol vālā-i cāhda müvāneset ve tenezzül-i ḥāl istiṣmām olınmaḡla tekellüme ṭarîḳ ḥāşıl olur.

Sevbü'd-ḡucā el-cīnū'l-mā' bābindandür. Zūlmet-i leylī ḡaṭā'-i şevb esvede teşbih itmişdür ve ḳatemi keşrete ḡubar ve andan ḥāşıl olan esvedād-ı cevve daḡı dinilir.

[7b]

pertev-i envār-ı ḡarrasına tārîḳ-i şeb māni' olamaz. Belki berḳ-ı ḡarrası zālām-ı leylde mānend-i meş' ale-i āfitāb-ı tābende vü dıraḡşendedür dimekdür.

abaḳ ol rāyiḥa-i ṭayyibedür ki bedende mülāzım ola "men ' abîḳi' ṭ-ṭayyib ey lezḳ ü erva', mu' cibe'l-ḥüsn ma' nāsina hüve min-iḳāmetü' z-zāhir maḳāmu' z-zāmīru' l-ifādeti ma' na' l-vaşfiyyeti ve huve ḡayri muşarraf ve ' *irnīne* enf ve şememü irtifa' ve ' uluvve dinilir. Sādāt ve ekābir olanlardan rezāyili ḳabūl itmeyüp istinkāf eyleyen ḡayūrlar şemmü'l-envef ve şemmü'l-' araneyn diyu vaşf olunurlar. Ekşer ol maḳūleler enflerin yuḡaru havada dutduḡları için anuñla ' ale' l-ıtlāḳ vaşf-ı mezkūr ile mevşūf olanlardan kināye olur. Eger beyitte şememden murād irtifa' -ı ḳışşa-i enf-i ḥaḳîḳi ise tenvīn taḳlīl içündür. Ki vaşf-ı mezkūr ziyādeti ḥüsn medḡali vardur. Ve eger kināye ṭarîḳi ile murād dil ve dellāl ve ta' zīm ve istifnā' i ḥāl ise tenvīn ta' zīm için olur. " *fā feheme* " ya' nî dest-i ' ıṭr-nākinde ' ādāt-ı sādāt üzre ḥoş-bü ' aşā-yı ḥīzrān dutar şöyle ki ol ' aşā-yı ḥīzrān rā' iḥa-i ṭayyibe lāzım. " *el-fevāyiḥi* " yine bedi' ul-ḥüsn ve' l-cemāl şāḥib-i dil ve dellāl zü-istiḡnā-i ḥāl ḡayūr zü-vaḳar seyyid-i ' alā tebār ḥazretlerinin kefi' ' abir ve ' anber-rizlerinden kesb itmişdür.

⁴⁰ *Ve lā yūkellimu illā ḥīne yebtesihūm*: Ancak o gülümsediği zaman insanlar onunla konuşabilirdi.

⁴¹ *Yencābü şevbü'd-duḡā ' an nūri ḡaretihî/ Ke' ş-şemsi yencābü ' an eşrāḳiḥe' l-ḳatemū*: Onun alının nurundan karanlıklar daḡılır. Nurrundan karanlığı daḡıtan güneş gibidir.

⁴² *Fī keffihî ḥīzrānün riḥuhü ' abīḳun/ Min keffī erva' a fī ' irnīnihî şemümün*: Elinde kokusu güzel sultan deḡeneği vardır. Onun bu deḡeneği burnu havada olan kişinin elindeki deḡenekten daha güzeldir.

43

[8a]

“men” ezve‘u dan bedeldür. Yâ haber-i mübtedâ-i maḥzufdur. Ey hüve men ceddehü ve’l cümlesi istînaf beyânıdır. Ve cā’iz ki naşbu ‘ale’l-medḥ ola ve faẓl-ı ümmete dān üzerine ma‘tūfdur ya‘ni ol kimsedür ki cedd-i ekberlerinüñ feẓā’iline feẓā’il-i enbiyā ve mürselîn ve ümmet-i fūzelâsinuñ feẓāyiline feẓāyil-i ümem-i müteḳaddimîn tāt at ve tezellül göstermişlerdür. Ya‘ni cedd-i emcedleri efḍal-i enbiyā ve mürselîn ve ümmet-i tenciriyeleri efḍal-i ümem-i sālifindürler. Bâkeremi’r-rusulü künnâ ekremü’l-ümem.

44

“Ġiyās” yağmur ma‘nāsına isti‘āre olunmuşdur. Keşbihe bābında ḥaberdür. Ve ‘amm-ı nef uhümâ istînaf-ı kelâmdur. Yâ kiltā yedeyhiye ḥaber-i şānîdür. Ve yestevkifān yestaḳterān ma‘nāsına zāmîr-i teşniyeden ḥāldür. Ve müsevvegâ zîrâ zāmîr-i teşniyede ‘amel iḳtizā itmişdür. Yâ ibtidâ-i kelâmdur. Ya‘nî dü dest-i kerem-i peyvesteleri bārān-ı raḥmet-bārdur. Nef aları cümle-i enāmā ‘āmdür. Vaḳten fe-vaḳten müstaḳtar cūd u iḥsādudur. Yâ müstaḳtar oldukları ḥalde ‘amîmü’n-nef” dürler. Ve anlara ‘adem ve ḳillet ḡaşeyān ve ṫarayān itmez. Maḥşül-i kelām bilā-‘adem ve ḳallet yemin ve yesār bārende-i kerem ve cūd olup refi‘ ve vāzî‘ ḡanî ve faḳîre nef aları şāmil olmuşdur dimekdür.

45

Bu evşāf şıfāt-ı evliyā’ullāh kellimindendür ki derece-i velāyeti nihāyete irişdürüp tekye-i meşīḫat ü irşāda

[8b]

post-nişin olmuş olalar. *heyinüne leyyinüne* isāru bi-nüveysirin erbāb-ı mükerreme ebñā’u isār “men telḳa minhum teḳul lā-ḳaytu seyyidehüm mişlü’n-nüclü’n-nücümü’l-letî yesri biḥā isārı”⁴⁶ bu edr-i cem‘-i bādiredür ve ḥiddet-i ḡadab ve iltihāb-ı derün sebebi ile insandan zāhir olan pesendide-i aḳvāl ve ef‘āle dinilür. Ve ḥalḳ ve kerem ḥaşletān dan bedeldür. Ve kerem kelimesinüñ ḥalḳ üzerine ‘atfi ‘atf-ı ḳable’r-rabṫdur. “Fā-feḥime” ya‘ni heyin ve leyyin ṫab‘ ve seciyye şāḥibi olup bir ḥāl ile ol cenāb-ı Aḥmediyye’ş-şiyemden ve ḥiddet-i ḡadab sebebi ile ef‘āl-i bed yā aḳvāl-i dreşt ve suḫt zuhūr itmekden ḥavf ve ḥaşyet olunmaz ya‘ni lā-zuhūr ve lā-ḡadab ve lā-aḳvāl ve ef‘āl min bābin ‘ale’l-ecibin lā-yeḫtedi yemnāda şöyle ki anı iki ḥaşlet bezemişdür. Ḥuluḳun ‘azîmun vücūdun ‘amîmun bu üslupda olan kelāma beyān neyyün tüşî‘ dirler izāḫ-ı ba‘de’l-ibḥām aḳşāmından bir kısımudur.

⁴³ Men ceddühü dāne faẓlü’l-enbiyā’i lehü/ Ve faẓlü ümmetihi dānet lehü’l-ümemü: Bütün peygamberlerin fazileti onun dedesinin faziletine boyun eğmiştir. Bütün ümmetlerin fazileti onun ümmetinin faziletine boyun eğmiştir.

⁴⁴ Yestevkefāni velā ye’rühüme’l-‘ademü/ Kiltā yedeyhi ḡiyāsün ‘amme nef uhümā: Onun yağmur gibi İki eli de cömerttir. Bütün ihtiyaç sahiplerine devamlı yardım elini uzatır.

⁴⁵ Yezînhü ḥişletāni’l-ḥulḳu ve’l-keremi/ Sehlü’l-ḫalifeti lā-yuḫşā be-vādirühü: Onu, güzel ahlak ve cömertlik tavsif eder. Halifenin badirelerinde korkulmaz.

⁴⁶ Alçak gönüllüler, kanı sıcak yumuşak olanlar, kolaylaştırıcılar ve onların atalarından kerem ve huy sahipleri ve onlardan kiminle görüşsen sanki yıldızların efendisi ile görüşmüş olursun.

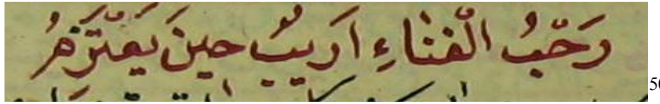
Bu beyit mākablîne te'kîd-i bi'l-ma'nāya beyāndur. Yā ḥaşletānū'l-ḥulku ve'l-irem bi-cümlete tefsîrdür ve ni'am fā'il-i yaḥlûdür. Ve zammesî i' rābiyyeti 'alā ḥad. Qavluḥū *leyte ve hel yenfe'u şe'en leytu* ya' ni aqvām-ı a' dāyı ve ḥussādānı ḥāşā ḳadḥ ve zemm itdüklerinde bār-ı sengin izā vü zemm ü tîr-i ciger-düz ta'n ve şetme müteḥammil olup seng-i felāḥun-ı ḳadḥiden rüy-ı mübārekine 'arîz-ı ḥadşe ve reng-i tağyîr gelmez. Kelām-ı cenāb-ı Murtaẓvîdendir “*ve laḳad*

[9a]

*emerrā 'ale'l-le'im yesabbūnī femeẓaytü şüme ḳultü lā-ya'nin*⁴⁸ ve daḡı maḳbūlü's-secāyā zeynū'l-ḥulḳ ve'l-ḥālîki yerā sā'ili 'urfuhū yā mütevessil ḥācete icābet birle ne'am dimek ḳatında leẓîz ve ḥoş-güvārdür.

Bunda “*naḳîbe*” meşveret ma' nasındadır. Ya' ni kerîm şādîku'l-va'd olup ḫilaf va'd itmez ve itdügi yoḡdur dā'imā meşveresi meymenettü ve manşîb olup ḡayrdur.

“*finā'*” kesr ile keksā' ḡāne eylediñ öñünde vāḳî' ḳaẓa ve pehnā-i müttesi'a dinülür ya' ni der-sa' ādetinüñ medā-yı nazarı vāsî' ve müttesi'dür. Ve vaşıfıdan murād kerem ve ma' rûf ḡaleplerine meslek-i vāsî' olup ma'a keşretühum bāb-ı kerāmet-me'ablarına resüliden māni' ve müzaḫhem ve dayḳ-i mecāl olmadıḡından kināye itmekdür. Aşıl-da recebū'l-fenā diyü kerîmden kināye olunur. Ve daḡı bir şeyi murād itdükde ve nüfûz ve imzāsına 'āzem olduḡda 'āḳıl ve şāḫîb deḡadur.

Ġiyāye ye'eyyin taḡiyyetin ile her taş üzerinde sāye bıraḳan şey'e denilür. Meşelā bulut gibi ve imlāk-ı faḳr u 'adem yoḡluk ve tenkîd...(?) ya' ni ser-cümle-i ḡalā'îḳ ve pirāyeye iḡsān-ı 'ām oldı. Şöyle ki üzerlerinden seḡāb görüp ve ḡavāşî-i hemüm ve libās-ı cū' ve faḳr-ı zā'il ve mürtefi' olup āfitāb-ı kerem

[9b]

rüy-ı iḡsāni ebnā-i zamāni surḡ-ı rüy-ı ḡinā eyledi.

⁴⁷ *Ḥammālū eşḳālî ekvāmin izā ḳadeḡū/ Ḥuluvvi 'ş-şemā'ili taḡullu 'indeḡü ne'amü*: Halkı işini yapamadıḡında yüklerini taşiyandır, bütün vasıfları güzel, bütün nimetleri tatlıdır.

⁴⁸ Habis ve ahlakı olmayan küfûrbazın önünden geçiyorum ve onu umursamıyorum, ona aynı küfûr ile cevap vermiyorum ve içimden diyorum ki o beni kast etmiyor.

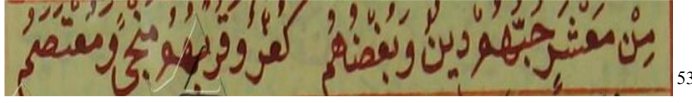
⁴⁹ *Lā yuḡlifü'l-va'du meymüne naḳîbetühü*: O vadine muhalif hareket etmez. Onun meşveresi ḡayırdır.

⁵⁰ *Raḡḡabū'l-finā'î eraybün ḡîne ya'tezimür*: Birini aḡırladıḡında evi geniştir ve bir şeyi kastettiḡi zaman bilgedir.

⁵¹ *'Anhe'l-ġiyāyetü ve'l-implāḳu ve'l-'ademü*: İnsanlardan karanlık, fakirlik ve yokluk kalkmıştır.

⁵² *Feleyşe ḳavlüke men ḡazā beḡā'ireḡü/ El-'urbu ta'rifü men enkerte ve'l-'acemü*: “Bu kimdir?” demen, onun deḡerini düşürmez. Zira “tanımıyorum” dediḡin bu zatı Araplar da Acemler de tanır.

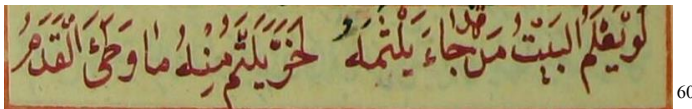
Hıttâb, Hişâm bin Abdü'lmelikedür. Ya'ni rüy-ı tehvîn ile tecâhül idüp ma'rifetin inkâr ve ol mihr-i sipihr-necâbeti mechuller menzilesine tenzîl itdigün aña zarar idici degildir. Zîrâ anı 'âmme-i tavâ'if-i 'Arab ü 'Acem bilür. Nâm-ı nâmîsi cihângîr-i 'âlem-i iştihârdur.

fel'urb ta'rif "edlah" kelâmına maqâm-ı ta'lilde vâkı' olmuşdur. Ve tenvîn ta'zîm içündür. Ya'nî zîrâ bu ma'rifetin inkâr itdügin kimse bir kavm ve kabîle vü devde vü devde-mândındur ki usûl-i fûru'larınuñ muhabbetleri cümle-i umûr dîn-i İslâmiyyedendür. Ve ba'zıları 'alâyim-i küfrdendür. Pes anları aşlen ve fer'an bilüp muhabbet itmek ve buğzlarından hazer itmek her müslim ve müslîme üzerine vâcib olmuş olur. Ve bu şıfat-ı ma'lûmiyet ve iştihâre-i ma'zî vü muktezîdür. Ammâ muhtacları dîn-i mübîn-i İslâmdan oldığı kâla'llâhu subhânehü: *Ḳul lâ-es'elüküm 'aleyhi ecren ille'l-meveddete fi'l-ḳurbâ*⁵⁴ ve 'an Sa'd bin Ebî Vaḳḳaş ve ibni 'Abbâs raḳiya'llâhu 'anhüm *ḳâle Resûlullâh 'aleyhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem "eḥibbu'llâhe limâ yağdüküm min-ni'amihî ve eḥibbünî li-ḥubbi'llâhi ve eḥibbu Ehl-i beyti li-ḥubbi'ev emeret"*⁵⁵ vâhid üzere vücüb içündür. "li-enne'l-ma'ṭufe 'ale'l-vâcibi aḥrece't-Tirmizî ve aḥrece'l-Hâkim

[10a]

'an İbni 'Abbâs vaḥdehu ve şâhib-i mezheb Muḥammed bin İdrîs e's-Şâfi'î ḥazretlerinüñ kelâmındandır. "Yâ Ehl-i beyti Resûli'llâhi ḥubbuküm ferdün mina'llâhi fi'l-Ḳur'an "Enzelehü kefâküm min 'azîmi'l-ḳadri enneküm men lem yuşalli 'aleykum lâ-şalâte lehü"⁵⁶ emmâ ba'dları 'alâyim-i küfrden oldığı *mâ-revî 'an Ebî Sa'ide'l-Hudrî ennehu ḳâle in kunnâ lena'rifu'l-münâfikîne me'âşire'l-enşari bi-buğdihim 'Alî bin ebî Tâlib aḥrece't-Tirmizî ve 'an Zerr bin Ceyş ḳâle semî'tu 'Aliyyen Kerrema'llâhu vechehu yeḳül: Vellezî feleḳa'l-cennete ve bere'e'n-nesmete innehü le'ahdü'n-nebiyyü şallallâhu 'aleyhi ve sellem ileyye ennehu lâ-yuḥibbünî illâ mü'minü yufiḍünî illâ münâfikun aḥrece Müslimu ve't-Tirmizî Ve'n-Nesâ'î ve 'an İbni 'Abbâsin raḳiya'llâhu 'anhümâ enne'n-Nebiyye şallallâhu 'aleyhi ve sellem ḳâle 'Aliyyu bâbu ḥıttatin men daḥale minhü kâne mü'minen ve men ḥarece minhü kâne kâfiran aḥrecehü e'ddâru ḳuṭnî fi'l-efrâd"⁵⁷ ve 'an Zeyd bin Erḳâm ḳâle, *ḳâle Resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem li-'Aliyyin ve Fâṭimete ve'l-Ḥasene ve'l-Hüseyn ene ḥarbu limen ḥarebetüm ve selime limen sâlemtüm*⁵⁸ aḥrece't-Tirmizî ve ḳurbları Ḥudmenî ve Mu'taşim oldığı delil ve istidlâle muḥtâc degildir. Nekâşete-i şâhîfe-i şavâ'ik İbni Ḥacer Mekki'dür ki Resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem Ehl-i beyti bâb-ı Hıttâ teşbih itmişdür. *Ḳâle şallallâhu 'aleyhi ve sellem, meşelühüm kemeşelü bâbi ḥıttatin men daḥalehü gufirat lehü'z-zünüb*⁵⁹*

⁵³ *Min ma'şerin ḥubbuhüm dînün ve buğduhüm/ Küfrün ve ḳurbuhüm münciyen ve mu'taşamün*: O öyle bir soydan gelmektedir ki onları sevmek dinden gelir. Ondandır nefret ise küfürdür. Onlara yakın olmak sığınak ve kurtuluşur.

⁵⁴ Şura Suresi 23. Ayet: De ki; ben sizden buna karşı yakınlarla sevgiden (veya Allah'a yaklaşmaktan) başka bir ücret istemem.

⁵⁵ Nimetleriyle sizi beslediği için Allah'ı sevin. Beni de Allah sevgisi için sevin. Ehl-i beytimi de benim sevgim için sevin. (Tirmizî, Menâkıb, 32).

⁵⁶ Ey Resulullah'ın ehl-i beyti sizin sevginiz, Allah'ın nazil ettiği Kur'an'da farz kılınmıştır. Şu kadri yücelik size yeter ki, size salavat getirmeyenin namazı boştur.

⁵⁷ Ali Hitta kapısıdır. Kim o kapıdan girerse mü'min olur ve kim de o kapıdan çıkarsa kâfir olur.

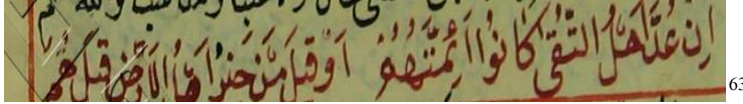
⁵⁸ Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin'in savaştığı kişiyle savaşırım, sulh ettiği kişiyle sulh ederim.

⁵⁹ Resulullah Sallallahu Aleyhi ve sellem buyurdu ki; Onun misali, Hitta Kapısı/Selamet Kapısı gibidir. Kim o kapıdan girerse Allah onu bağışlar.

⁶⁰ *Lev ya'lemü'l-beytü men cā'e yelsimehü/Le-ḥarre yeleşmü minhü mā vaṭa'el-ḳademü*: Eğer beyt kimin kendisine geldiğini bilseydi, eğilip onun bastığı yerleri öperdi.

[10b]

“ye’lsemü” iki mevzu’dur. Cümle-i hâliyyedür. Ey men cā’e le’işmen iyyāhu’l-ħarre le’işmen minhü, ya’ ni eger farz ve taqdir ile beyt-i şerif zevî’l-‘uğuldan olup bilmiş oldu ki rüknini taqbül idici halde⁶¹ rüyi üzerine düşürdü. Gâlibâ cümle’-i hâliyye ol hâl-i muqaddere olmak izhârdur. İkinci mişra‘ cevâb-ı levdür. Hâtır-ı Fâtıra gelür ki va’llâhü subhânehü i’lem beyt-i mezkûr zîrâ eķall mâ-fi’l-bâbi maṭla‘-ı kâsidede irâd itdügi ve’l-beyti ya’rifuhü ve’l-ħalle ve’l-ħarem kelâmı bâdî nazarda bu kelâma menâkıddür. Egerçe ol tarîķ-i mecâz ile ve bu tarîķ-i hakîķat iledür diyü i’tizâr olunur lâkin ‘alâ külli hâl müdde‘i ħaşma ħüccet virmiş gibi olur ve maķâm ise su’âl ve cevâb maķâmı degildür. Zîrâ ħaşm-ı mekâbir ve şedîdü’l-inkâr ve esîr-i nefis ve tâbi‘-i hevâdür. *Ve ehlü’l-lisân mine’l-füsaĥâ’ ve’l-bülegâ’ yethâmunne ‘an mişlehü ve emşâlehü li’enne esâse’l-belâġati hevâni te’ti bi’l-kelâm ‘alâ mâ yuṭâbiķu’l-muķteziye’l-ħâl ve’l-i’tibâre’l-münâsib va’llâhu a’lem*⁶²

Ya’ ni ehl-i taķvâ silk-i ġadâda keşide kılunursa bunlar ki uşûl ve fûrû‘ ehl-i beyt-i nebevîlerdür e’imme ve re’isleri maķâmında ‘add olunurlar ve eger efđal-i kuṭân tüde-i zemîn kimlerdür diyü su’âl olursa işte bunlardur demek müte‘ ayyındür. Zîrâ inkâra mecâl yokdur. *Ve kevnü ṭâ’ifetin efzala min ṭâ’ifetin lâ-velzimühü icrâ’ih-ħukmi fi-cemî‘i cüz’iyyâtihi ferdan ferdâ şümme ini’tubirati’l-cihetü ve’l-ħayâtiyyetü felâ be’sse fi icrâ’ihâ fiĥâ eyzân feyekünü*

[11a]

*el-vâhidü fâzilen min-veĥin ve mef’dülen min-veĥin ve yekünü’l-ħukmü izâfiyeten*⁶⁴

“in” vaşliyyedür ya’ ni cüd ve seĥâlarınıñ bu’d ġâyetine bir kerîm irmege ħudreti yokdur. Ve bir kerîm ne ħadar kerem ve iĥsân iderse daĥı ġâyetine degül belki rütbe-i kereminüñ ħarîbine varamaz.

ve’l-üsdü ġayûş üzerine ma’ tûfdur. Ve “üsdü’ş-şurâ” mâķablinden bedeldür. Ve şerî ke’alâ tarîķ-i selmîde bir maĥall-i mesbe‘ adür ki arslanı çokdur. Ve şedîdü’l-aĥz ve’l-iftirâsdurlar. Ve ba’s ħarb ve ķitâl ve muĥtedem müşte‘al ma’nasına mâķabli ile cümle-i hâliyyedür. Ve vâv-ı râbîṭadur ya’ ni vaķtâ ki şiddet ve belâ şiddet ve ‘usret bula anlar bārân-ı raĥmet ve emṭâr-ı ferecdürler ki muşîbetzedelerüñ gurûbını tefriĥ ve şudürünü tefriĥ iderler. Ve zebâne-i âteş-kâr-ı zâr bâlâ-keş oldıġı halde mânendi üsdü’ş-şurâ ħârr u ĥadd suĥtu şedîdü’l-iftirâs-ı esveddürler.

⁶¹ Müellif dip notu: kimdür iclâl ve ta’zîmen leh ħadem başdıġı mevķi’i lâzım oldıġı halde.

⁶² Lisan ehli belagat ve fasih insanların onun gibilerince itham ediliyorlar, belagatın esaslarından olan -duruma uygun söz söyleme gibi- sebeple eleştiriliyorlar. Allah daha iyi bilir.

⁶³ İinne ‘udde ehlü’l-taķâ kânü e’immetehüm/ Ev ķil: men ĥayru ehlü’l-arzî ķile hüm: Takva sahipleri zikredildiġinde şüpheşiz ki bu takva sahiplerinin imamları (öncüleri) olacaklardır ve yine de yeryüzünde en hayırlı insanların kimler olduġu sorulduğunda da şüpheşiz ki onların oldukları söylenecektir.

⁶⁴ Var olan taifelerin içinde faziletli olan taife tek tek cüzlerin birleşmesiyle ilzam edilmez. Sonra iyilik ve hayatın felah bulması yönünden diġeri gibi tek bir faziletli yön olur ve daha iyidir ve hüküm buna izafe edilir.

⁶⁵ Lâ yesteġü‘u cevâdüñ ba‘de ġâyetihim/ Velâ yudâñihim ħavmün ve in keremü: Cömertler onların dercesine varamaz. Ne kadar cömert de olsa bir kavim onlara cömertlikte yaklařamaz.

⁶⁶ Hümü’l-ġuyûşü izâ mâ-ezmetün ezmet/ Ve’l-üsdü üsdü’ş-şurâ ve’l-ba’sü muĥtedemü: Belalar ortaya çıkınca yardım eden onlardır, savaş kızıřtıġında aslanlar da onlardır.

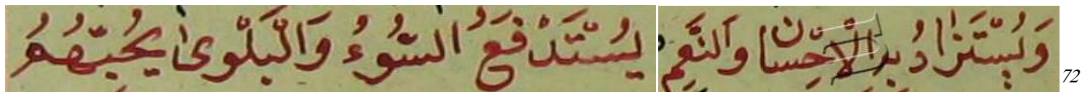
“seyyân” teşniyesidür. Min lâsiyyemâ veznen ve ma‘nen meşel gibidür ya‘nî kılet ve tenkîd setî kefi-kifâyetlerinden baş-ı bisât-ı keremi noşsan itmez. Belki hâl-i vicdân ve hâl-i ‘adem yanlarında beraber ve yek-mizândur. Hîn su‘âl-i sâ‘ilde yâ irâde-i keremde yine mâlik iseler a‘tâ ve kendü nefsi-nefsleri

[11b]

üzerine işâr iderler. ‘Allâme Zamaşerî Keşşâfında ve muhakkak Beyzâvî Envâr-ı Tenzilinde İbni ‘Abbâs radîya’llâhü ‘anhümâdan rivâyet itmişlerdir ki hâzreti İmâm Hasan ve hâzreti İmâm Hüseyin radîya’llâhü ‘anhümâ marîz olmağla Resûl-i Ekrem Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem ve kendü ile muvâfaqat eyleyen yârân-ı aşhâb-ı kirâm ‘iyâdetlerine varup aşhabdan biri yâ eba’l-Hasan ferzendân-ı ercümendine şifâ ricâsıyla bir şey nazar ideydiñüz diyü terğib eylediler. ‘Alî ve Fâtıma ve Fidâ-nâm câriyeleri şifâ ta‘lîki ile üç gün şavm-ı nezr eylediler. Halbuki hânede bir habbe küt ve kimsede bir dirhem kuvvet yok. İmameyn-i celîleyn-i seyyideyn-i reyhâneteyn şifâ bulmağın ‘Aliyyi’l-Murtezâ kerrema’llâhü vecchü Şem‘ün-ı Hayberiden üç şına‘ şa‘îr istikrâz ve leyle-i ülâda Fidâda bir şa‘an tañ ve beş karşı ihtibâz ve iftâr için huzurlarına taqdim itdükte “Ülâ’ike’llezî nemtehana’llâhü kulûbehüm li’t-takvâ”⁶⁸ itfâ kader-i sa‘âdetlerinde bir miskîn-i istâde olup miskinüz diyü su‘âl-i nevâl eyledi. Anı nefsi-nefsleri üzerine işâr ve ikrâzı mezbûr miskîne nişâr ve kendüleri âb-ı ferâh üzerine iftâr eylediler. Ertesi sâ‘im şabañlayup ikinci şâ‘-ı şa‘îri Fidde habz ve fütürü taqdim ‘izz-i huzûr itdükte bâb-ı kerâmet-me‘ablarında bir yetim vâkıf olup “yetimün” diyüp taleb-i ma‘rûf itmegin anı dañi nefsi-nefsleri üzerine taqdim ve feñur-ı âmâdeyi aña teslim eylediler. Rûz-ı sâlişde vaqt-i ğurûbda bir esîr gelüp

[12a]

“esîrün” diyü istikâr nevâ oldıkdâ anı dañi terciñ ve mâ-hazrı aña def‘ eylediler. Bu cilve-i hasene ve cünbiş-i müstaşsene şânında Hâzreti Cibrîl-i emîn-i sefâret hâzreti Rabbü’l-‘âlemîn ile ‘azze şânühü hebût u Süre-i Hel-etâyı getirüp huzhâ yâ Muhammed “hennâka’llâhü fî ehl-i beytike”⁶⁹ diyü müjde-resâ oldı. Ve bu ıstıradan murâd ve kaşidemiz beyt-i mezkûr “Lâ yeskatü’l-‘usrâ beştan min eküffihim/ Seyyâni zâlike in eşerev ve in ‘adimü”⁷⁰ mâ-şadağani ta‘yîn ve ma‘nâsın tefhîm itmekdür. Ve fihâ. “yüfüne bi’n-nezri ve yañfüne yevmen kâne şerruhü müsteñirâ. Ve yuñ‘imüne’t-ta‘âme ‘alâ hubbihî miskînen ve yetîmen ve esîrâ. İnnemâ nuñ‘imuküm li vechi’llâhi lâ-nurîdü minküm cezâ‘en velâ şükürâ”⁷¹

Ya‘nî temîme-i muhâbbetleri ile işâbet-i sü‘ ve belvi red ve def‘ olunur ve bereket-i vâlâlarıyla ihsân ve ni‘metler istizâde olunur.

⁶⁷ Lâ yeskatü’l-‘usrâ beştan min eküffihim/ Seyyâni zâlike in eşerev ve in ‘adimü: Zorluk onların açık avuçlarını kapatmaz. Zengin veya fakir olsalar bile bu durum aynıdır.

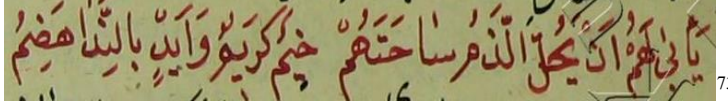
⁶⁸ Hucurat Suresi, âyet 3: Allah resulünün yanında seslerini kısımlar var ya, işte onlar, Allah’ın gönüllerini takvâ yönünden denemeye tâbi tuttuğu kimselerdir. Onlar için büyük bağışlanma ve büyük bir ödül vardır.

⁶⁹ Allah senin ehli beytın iledir.

⁷⁰ Zorluk onların açık avuçlarını kapatmaz. Zengin veya fakir olsalar bile tesire sahiptirler.

⁷¹ İnsan Sûresi, âyet, 7-9: O kullar adaklarını yerine getirirler. Kötülüğü her yanı kuşatmış bir günden korkarlar. Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler. (Yedirdikleri kimselere şöyle derler:) Biz size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden bir karşılık ve bir teşekkür beklemiyoruz.

⁷² Ve yüstezâdü bihi’l-ihsânü ve’n-ni‘amü/ Yüstedfe’u’s-serru ve’l-belvâ bi-hubbihüm: Nimet ve ihsanların sevgisiyle çoğalır, bela ve şerler de onları sevmekle defedilir.

Ya'nî 'uluvv-i kader ve nezâhet cânibleri ecelinden seciyye-i kerîme ve 'atâ'-i vâfire ile mebsû't olan yed-i bahşendeleri zemm ve menkaşa sâha-i muqaddes-bahâlarına nüzûl ve hulûl itmekden ibâ ve imtinâ' ider. Zîrâ ahsenü's-şemiyye ve maqbûlü's-seciyye ba'hr ve cûd ve kerem olup her neye mâlik iseler ve dest-i temellüklerinde ne bulunursa 'atâ idicidirler. Heyhât heyhât "Ii-en yehûlle'z-zemmü ve'l-menkaşati sâhate kavmi hâzîhi şifatühüm"⁷⁴ yed-i heğm her ne ki

(12b)

Mevcûdî ve memlûkidür. Yanında el yaqumayup 'atâ idici yed-i kerîme dinilür. Ve hîm-i keşîr ile fâ'il-i 'iyâbidür.

Ya'nî hâne ve hânedânları sâdât-ı 'Arab kabîlesinden şu'ubundan olup havâdiş-i dehr ve mülimmât-ı zamâne nüzûlünde ve ber-emirde hükm itdüklerinde bu hânedândan istikşâf-ı zalâm-ı nevâzil ü nevâ'ib ve inâre-i rûy-ı 'adl ve istidfa'-ı cevri ve hayf ve redd-i keyd-i huşûm olunur.

Ey ve yeşhedâhüm yevme fî kurayzati saylemü kıtemün zıkr olunan mevzu' ve evdiye-i medîne-i müteyemmine semtinde birer mevzu'dur ki her birinde Seyyid-i 'âlem Resûl-i Ekrem şallâllâhu 'aleyhi ve sellem hâzretlerinin ve ma'an olan rübâbîn muvâhhidîn âl-i 'izâm ve aşhâb-ı kirâm rağiya'llâhu te'âlâ 'aleyhim ecma'in hâzretlerinin ba'zı milel ve na'hl ile ya'ni ehl-i kitabdan kavm-i Yehûd ve 'abde-i evşândan Kureyş ve Hevâzîn ve Şekîf ve sa'ir putperestân-ı 'Arab ile bir vaq'aları vâkı' olmuştur. Niçe ki bu çend varak-ı muhtaşarda 'alâ vechi'l-ihtisâr zıkr olunmuştur.

Sonuç

Çalışmada, öncelikle Emevîler döneminin önemli kasîde şairlerinden Ferezdak'ın İmam Zeynelâbidîn için kaleme aldığı meşhur Arapça kasîdesi ve Nazmîzâde'nin bu kasîde için yapmış olduğu şerh metni latin harflerine aktarılarak sahaya kazandırılmaya çalışılmıştır. Telif ve tercüme konusunda önemli bir yere sahip olan ve çok sayıda eser kaleme alan Nazmîzâde'nin Kasîde-i Ferezdak şerhi, muhteva açısından da tetkik edilmiştir. Güçlü yapısı ve akıcı üslûbu ile kendine has bir tarzı olan Ferezdak'ın şiirlerinde dinî unsurlar ve ifadeler, özlü sözler, kadim dönemlere ait rivayetler onun geniş bir kültür birikimine sahip olduğunu göstermekte ve onun şiirleri bazı şârihler tarafından tarihi bir kaynak gibi değerlendirilmektedir.

Nazmîzâde'nin şerhinden anlaşıldığı üzere yazdığı kasîde sebebiyle hapse atılan Ferezdak'ın, yaşadığı sırada devrin siyasî atmosferini ne kadar etkilediği ve toplum içerisindeki statüsünün hangi boyutlarda olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca klasik edebiyatımız açısından önem arz eden bir şahsiyet

⁷³ Ye'ti lehüm en yehulle'z-zemmü sâhatehüm/ Hîmü kerîmün ve eydin bi'n-nidâ heğimü. Onların sahasında kötülelemektir. Onlar her zaman güzel huylu ve cömerttir.

⁷⁴ Çünkü kötülelemek ve kusuru açığa çıkarmak halk meydanı(bahçesi) onların sıfatıdır.

⁷⁵ Buyütühüm min kurayşin yüstedâ'u bihâ/ Fi't-tâ'ibâti ve 'inde'l-hükmi in hakemü: Zor zamanlarda veya hükümrân oldukları zamanlarda onların evleri Kureyş'tendir ve aydınlık saçmaktadır.

⁷⁶ Bedrün lehüm şahidun ve's-sa'bu fî uhudin/ Ve'l-Hendeqâni ve yevme'l-felhi iz şademü / Ve Hayberun ve Huneynün yeşhedâni lehüm/ Ve fî-kurayzate yevmün saylemün kıtemü: Bedir onlara şahittir. Uhud halkıda şahittir. Hendek ve felah günü şahittir. Hayber ve Huneyn onlara şahitlik eder. Saylam günü Kurayza'da ağır ve karanlık bir gün vardır.

olan Nazmîzâde'nin, yapmış olduğu kasîde şerhinden hareketle metnin üslûp özellikleri belirlenmiş, şarihin Arapçaya ve dinî ilimlere olan vukufiyeti örneklerle ifade edilmeye çalışılmıştır.

Kaynakça

- Akün, Ömer Faruk (1994), "Divan Edebiyatı", **DİA**, C.4, TDV Yayınları, Ankara.
- Avcı, Necati. (1992), "Nazmîzâde Murtezâ Efendi ve Gülşen-i Hulefâ'sı", **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S 9, s.245-250.
- Aydemir, Yaşar (1996), "Kasîdede Muhteva Unsurları", **Gazi Üniversitesi-Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, C.I, Ankara, s. 137-159.
- Aynur, Hatice, Çakır, Müjgan, Koncu, Hanife, Kuru, Selim S. , Özyıldırım Ali Emre (2013), **Kasîdeye Medhiye (Biçim, İşlev ve Muhtevaya Dair Tespitler)**, Klasik Yayınları, İstanbul.
- Büküm, Mehmed (2017), *Nazmîzâde'nin Zeyl-i Siyer-i Veysî ve Nâbî'si (İnceleme, metin)*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Diyarbakır.
- Çavuşoğlu, Mehmet (1986), " Kasîde ", **Türk Dili Aylık Dil Dergisi**, Türk Şiiri Özel Sayısı, sayı: 415-416-417 Temmuz- Ağustos- Eylül, Ankara, s. 20.
- Çınar, Mustafa (2006), "Kasîde Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi", **Ekev Akademi Dergisi**, Yıl: 10 Sayı: 27, s. 203-222.
- Ergin, Ali Şakir (1995), "Ferezdak", **DİA**, C. 12, TDV Yayınları, Ankara.
- Güngör, Recep Şükrü (2017), "Nazmîzâde Hüseyin Murtazâ Efendi ve Tezkire-i Evliyâ-i Bağdâd İsimli Eseri", **HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]**, Yıl 3, Sayı 7, s. 121 – 139
- Khaulah Mujahidah Fillah (2015), **Qoşhidah Mimiyyah Al- Farazdaq** Fakülta Dırasat İslamiyah Universitas İslam Negeri Syarif Hidayetullah, Jakarta.
- Levend, Agah Sırrı (1988), **Türk Edebiyatı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Nazmîzâde Murtazâ, **Kasîde-i Ferezdak Şerhi**, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacıbeşirağa No:542, İstanbul.
- Sâlim Efendi. (1315), **Tezkire-i Sâlim**, İkdâm Matbaası, İstanbul.
- Özcan, Tahsin. (2006), "Nazmîzâde Murtazâ Efendi". **DİA**, C. 32, TDV Yayınları, Ankara